

Smerdiakov, derivant-lo del nom de la seva mare, Smerdiàixaia, la *Pudenta*. I amb el temps es convertí en el segon criat de can Fiódor Pàvlovitx i vivia, al principi de la nostra narració, en el pavelló amb el vell Grigori i la vella Marfa. Feia de cuiner. Caldria que li dedicuéssim un capítol especial, però em faig un escrúpol de fixar tanta estona seguida l'atenció del lector sobre uns simples criats, de manera que prosseguiré la meva narració; de l'Smerdiakov ja trobarem ocasió de parlar-ne a mesura que vindrà a tomb.

III

CONFESSIÓ D'UN COR ARDENT, EN VERS

L'Alíoxa, en sentir l'ordre que li cridava el seu pare des de la calessa, anant-se'n del monestir, es quedà una estona perplex. No és que s'estigués immòbil, això a ell no li passava mai; sinó que, malgrat tota la seva torbació, es dirigí acte seguit a la cuina del pare abat per tractar de saber què havia fet en Fiódor Pàvlovitx. Després es posà en camí, esperant resoldre un problema que el turmentava. Diguem-ho de seguida: els crits del seu pare i l'ordre de mudar de casa "amb coixins i matalassos" no li feien cap por. Comprenia perfectament que aquesta ordre, a crits i gesticulant, havia estat donada en un rampell, per dir-ho així, i fins de cara als espectadors, a la manera d'aquell petitburgès que no feia gaire, a la seva ciutat, havent remullat massa el seu aniversari, i furiós perquè no li donaven més vodka, es posà a trencar la seva pròpia vaixel·la davant dels convidats i a esquinçar-se els vestits i els de la seva dona, a trencar els mobles i els vidres de les finestres i tot plegat de cara a la galeria. L'endemà, naturalment, el petitburgès, que ja se li havia dissipat la borratxera,

es lamentava de tots aquells estralls. L'Alíoxa sabia que el vell el deixaria tornar al monestir l'endemà, potser avui mateix. A més estava persuadit que el seu pare no voldria ofendre'l mai, i que mai ningú del món, no solament no ho voldria, sinó que ni podria. Era per a ell un axioma, admès un cop per tots, i sota aquest punt de vista caminava tranquil, sense la més petita vacil·lació.

Però en aquest moment un altre temor l'agità, de tota una altra mena, i tant més penós que ell mateix no podia definir-se'l. Era el temor d'una dona, d'aquella Katerina Ivànovna, que insistia tant, en aquella carta que li havia remès aquell matí la senyora Khokhlakova, perquè l'anés a veure. Tal demanda i la necessitat de transigir li causaven un neguit tan dolorós, que tota aquella tarda no va fer sinó agreujar-se, malgrat les escenes i aventures que s'havien desplegat al monestir. El seu temor no provenia pas del fet d'ignorar què li volia dir ella i què li havia de respondre ell. No era tampoc la dona allò que en ella temia; cert, coneixia poc les dones, però de fet sempre havia viscut entre elles des de la seva més tendra infància fins a la seva entrada al monestir. Temia aquella dona, la temia precisament a ella, la Katerina Ivànovna, i això des del primer cop que l'havia vista. Ara bé, l'havia tornada a veure dues o tres vegades només, havien canviat algunes paraules. La recordava com una jove molt bonica, orgullosa i imperiosa. No era tampoc la seva bellesa allò que el neguitejava, sinó alguna altra cosa, i la seva impotència a explicar-s'ho, a explicar-se la por que li inspirava, augmentava aquesta por. La finalitat que perseguia aquella jove era de les més nobles, ho sabia: s'esforçava a salvar en Dmitri, culpable davant d'ella, i no obrava més que per generositat. I bé, malgrat la seva admiració per aquests nobles sentiments, una esgarrifança li venia a mesura que s'acostava a casa seva.

Pensà que no trobaria en companyia d'ella el seu germà Ivan, el seu íntim, aleshores certament retingut pel seu pare. Pel que fa a en Dmitri, no podia ser tampoc a ca la Katerina Ivànovna i en pressentia la raó. La seva conversa tindria lloc,

doncs, a soles. Abans d'aquesta conversa fatídica, l'Alíoxa volia veure en Dmitri i, sense ensenyar-li la carta, canviar-hi algunes paraules. Però en Dmitri vivia lluny i no seria a casa seva en aquest moment. Havent-se deturat una estona, per fi es decidí. Després de fer-se precipitadament el senyal de la creu, tingué un somriure misteriós i es dirigí resoltament cap a la seva terrible dama.

En coneixia la casa. Però pel carrer major i després travessant la plaça, etcètera, hauria resultat massa lluny. Sense ser gran, la nostra ciutat és molt escampada i les distàncies resulten considerables. A més, el seu pare l'esperava; potser es recordava de l'ordre que li havia donat i era capaç de fer-ne alguna de les seves. Calia, doncs, afanyar-se per arribar a temps. En virtut d'aquestes consideracions, l'Alíoxa resolgué guanyar camí passant per les dreceres; coneixia tant aquells carrerons que hi hauria pogut caminar tot dormint. Aquestes dreceres, gairebé sense traça de camí, s'esquitllaven entre solars sense edificar, i a estones havia de saltar tanques privades, creuar patis on per altra banda tothom el coneixia i el saludava. Així podia arribar al carrer major amb la meitat de temps. En un cert indret, hagué de passar molt prop de la casa paterna, precisament al costat de l'hort contigu al seu, que depenia d'una caseta amb quatre finestres, atrotinada i caiguda d'un costat. La propietària d'aquesta caseta era, com sabia l'Alíoxa, una petitburgesa de la ciutat, vella i tollida, que vivia amb una filla seva, ex-cambrera a la capital, que fins no feia gaire havia estat de servei a casa uns generals i ara havia retornat a casa seva, d'ençà d'un any, a causa de la malaltia de la seva mare, agradant-se d'exhibir-se amb vestits elegants. Les dues dones havien caigut, no obstant, en una profunda misèria i anaven cada dia, en qualitat de veïnes, a buscar pa i sopa a la cuina d'en Fiódor Pávlovitx. La Marfa Ignàtiévna les acollia bé. Però la noia, tot havent de viure de la sopa, no havia venut cap dels seus vestits; fins en tenia un de cua que s'arrossegava llargament. L'Alíoxa sabia aquest detall per atzar, pel seu amic Rakitin, que coneixia totes les xafardereries de la

ciutat, però, naturalment, l'havia oblidat de seguida. Arribat davant de l'hort de les veïnes, li tornà a la memòria justament aquella cua del vestit, alçà el seu cap ajupit d'home capficat, i... es va trobar de sobte amb la persona que menys esperava.

Darrera de la tanca, dret sobre un monticle i visible fins a la cintura, el seu germà Dmitri li feia senyals amb grans gestos, tot evitant, no sols cridar, sinó fins dir una sola paraula, de por que no el sentissin. L'Alioixa va córrer cap a la tanca.

—Sort que has alçat els ulls, si no, m'hauria calgut cridar —xiuxiuejà alegrement en Dmitri Fiódorovitx—. Salta la tanca, ¡cuita! Arribes tan a punt... ¡estava pensant en tu!

L'Alioixa també se sentia content, només preocupat per com s'ho faria per saltar la tanca. Però en Mítia, amb el seu braç d'atleta, l'aixecà pel colze i l'ajudà a saltar, cosa que va fer arromangant-se l'hàbit, amb l'agilitat d'un trinxeraire.

—I ara, ¡endavant, camina! —murmurà en Mítia, transportat d'alegria.

—¿Però a on? —digué l'Alioixa, mirant de tots costats i veient-se en un hort desert, on no hi havia ningú més que ells dos. L'hort era petit, però la casa es trobava a més de cinquanta passes—. No hi ha ningú aquí, ¿per què parlem en veu baixa?

—¿Per què? ¡Així el diable se m'emporti! —exclamà de sobte en Dmitri Fiódorovitx a plena veu—; ¿per què hauríem de parlar en veu baixa? Ja ho veus tu mateix, un pot ser increïblement absurd. M'estic amagat aquí per espiar un secret. Les explicacions vindran després; però sota la impressió de misteri m'he posat a parlar misteriosament, a xiuxiuejar com un enze, sense cap motiu. ¡Anem! Vine i calla. ¡Però primer et vull fer un petó!

*Glòria a l'Etern damunt la terra,
glòria a l'Etern dins meu...*

vet aquí el que m'anava repetint fa un moment, assegut en aquest lloc...

L'hort, que tenia una cabuda d'una deciatina poc més o menys,¹ no tenia arbres plantats més que en el perímetre, al llarg de les tàpies: pomeres, tillers, bedolls, aurons. Al centre s'hi veia com un prat, on collien fenc, a l'estiu. La propietària llogava aquest hort, a principis de primavera, per alguns rubles. Hi havia també grosellers de diverses menes, igualment al llarg de les tàpies; una parada d'hortalisses, conreada de feia poc, es trobava tocant a la casa. En Dmitri conduí el seu hoste cap al racó més reculat de l'hort. Allà, entre els tillers molt atapeïts de fullatge i vells massissos de grosellers i saüquers, de lilàs i boles-de-neu, es descobrien com les ruïnes d'un antic pavelló verd, ara ennegrit i atrotinat, amb claraboies a les parets, que conservava encara la teulada i un s'hi podia arrecerar de la pluja. Segons la tradició, aquest pavelló havia estat construït, feia cinquanta anys, per un antic propietari de la casa, Alexandr Kàrlovitx von Schmidt, tinent coronel retirat. Tot es desfeia en pols, la fusta del paviment era corcada, els porticons espetegaven al vent, s'hi respirava humitat i podridura. Hi havia una taula de fusta pintada de verd, enfonsada a terra, voltada de bancs on encara es podia seure. L'Alioixa havia remarcat l'entusiasme del seu germà; entrant dins el pavelló, veié damunt la taula una mitja botella de conyac i un vaset.

—¡És conyac! —digué en Mítia amb un esclafit de riure—. Tu pensaràs: “Segueix donant-se a la beguda”. No et fiis de les aparences:

*No facis cas de la multitud vana i mentidera,
renuncia a les teves sospites...*²

No m'emborratxo, només “libo”, com diu aquest garrí d'en Rakitin, amic teu, i encara ho seguirà dient quan ja serà conseller d'Estat. Seu, Alioixa; voldria estrènyer't entre els meus

1. La deciatina equival a poc més d'una hectàrea. (N. del T.)

2. Són uns versos del poema de Nèkràssov: “Quan les tenebres de l'error”. (N. del T.)

braços fins a esclafar-te, perquè en tot el món, creu-me, en veritat, en veritat, ¡només t'estimo a tu!

Pronuncià aquestes darreres paraules amb una mena de frenesí.

—¡A tu i a una pilleta de qui m'he enamorat, per desgràcia! Però enamorar-se no és pas estimar. Un pot estar enamorat d'una pilleta i odiar-la. Recorda't d'això. Fins ara, jo parlo amb alegria. Seu a taula, prop meu, que et vegi. M'escoltaràs en silenci i jo t'ho diré tot, perquè ha arribat el moment de parlar. Però, ¿saps?, torno a pensar que més valdria parlar en veu baixa, perquè aquí... potser hi ha orelles que ens escolten. Ho sabràs tot, ja t'ho he dit: la continuació vindrà. ¿Per què tenia tantes ganes de veure't aquests últims dies, i sobretot fa un moment? (Perquè ja fa cinc dies que hi volto, per aquí.) ¿Per què aquests últims dies? És que m'ets necessari... l'únic a qui ho diré tot... és que demà una vida acaba i una altra vida comença per mi. ¿Has sentit mai en somnis la sensació de rodolar per un precipici? I bé, ara jo rodolo realment. Oh, no tinc pas por, ¡no en tinguis tu tampoc! És a dir, sí que tinc por, però és una por dolça, o més aviat com un èxtasi... I a més, ¡al diable! ¿Què importa? Esperit fort, esperit feble, esperit de dona, ¿què importa? ¡Beneïda sigui la natura! ¿Veus quin sol més bonic, quin cel més pur, pertot arreu un verd fullatge? Encara som veritablement a l'estiu. Són les quatre de la tarda, el temps és serè... ¿On anaves?

—A casa el nostre pare i volia veure, tot passant, la Kate-rina Ivànovna.

—A casa d'ella i a casa el pare... ¡quina coincidència! I doncs, ¿per què t'he cridat, per què t'he desitjat del fons del cor, amb totes les fibres del meu ésser? Precisament per enviar-te a casa el pare, i després a casa d'ella, a fi d'acabar amb l'un i amb l'altre. ¡Enviar un àngel! Hauria pogut enviar-hi no importa qui, però em calia un àngel. ¡I vet aquí que l'àngel ja se n'hi anava d'ell mateix!

—¿Realment m'hi volies enviar? —digué l'Alíoxa amb una expressió dolorosa.

—Espera, tu ho sabies. Veig que ho comprens tot; però calla. No em planyis, ¡no ploris!

En Dmitri s'alçà, amb aire somniador:

—És ella qui t'ha cridat; t'ha degut escriure, si no, no hi aniries...

—Vet aquí la seva carta —l'Alíoxa se la va treure de la butxaca; en Mítia la llegí ràpidament.

—¡I hi anaves pel camí més dret! ¡Oh déus! Jo us dono les gràcies, oh déus, d'haver-lo dirigit d'aquest costat i haver-me'l dut, igual que el peixet d'or que se n'anava de dret al vell pescador segons la rondalla.¹ Escolta, Alíoxa, escolta, germà meu. Ara, he resolt dir-t'ho tot. ¡Cal que m'esbravi d'una vegada! Després d'haver-me confessat a un àngel del cel, vaig a confessar-me a un àngel de la terra. Perquè tu ets un àngel. Tu m'escoltaràs i em perdonaràs... Necessito ser absolt per un ésser més noble que jo. Escolta, doncs. Suposem que dos éssers s'afranqueixen de les servituds terrestres i planen en una regió superior —l'un dels dos, almenys—. Que aquest, abans de prendre la volada i desaparèixer, s'acostés a l'altre i li digués: "Fes per mi això o allò", coses que no se solen demanar, que no es demanen si no és al llit de mort. ¿És que aquell que queda s'hi refusaria, si és un amic, un germà?

—Jo ho faré, però digues de pressa de què es tracta.

—De pressa... ¡mmmm! No corris tant, Alíoxa. Corrent, et neguiteges. Ara no cal afanyar-se. Ara el món entra en una era nova. ¡Quina llàstima, Alíoxa, que tu no t'engresquis mai! Però ¿què dic? ¡Sóc jo que no m'engresco, que no sento entusiasme! ¡Què m'empatollo, bèstia de mi!

Home, ¡sigues noble!

”¿De qui és, aquest vers?

L'Alíoxa es decidí a esperar. Havia comprès que tota la

1. Aquest conte popular rus inspirà a Puixkin el *Conte del pescador i el peix*, publicat el 1833. (*N. del T.*)

seva activitat, en efecte, estava potser concentrada ara en aquell lloc. En Mítia es va estar una estona ensomniat, recolzat damunt la taula, el front dins la mà. Tots dos callaven.

—Lioixa, tu ets l'únic capaç d'escoltar-me sense clavar-te a riure. Voldria començar... la meva confessió... amb un himne a l'alegria, com Schiller, saps: *An die Freude!* Però no sé alemany, l'únic que sé és això: *An die Freude!*¹ No t'imaginis que xerro sota els efectes de la borratxera. Em calen dues botelles de conyac per estar xirlis,

*Així Silè vermell
sobre el seu ase trontollant.*

Ara bé, jo no he begut ni un quart de botella i no sóc pas Silè. No Silè, sinó Hèrcules, perquè he pres una resolució heroica. Perdona'm aquesta comparança de mal gust, hauràs de perdonar-me moltes altres coses després. No et neguitegis, que no brodo romanços, ¿saps?, parlo de debò i vaig de dret al gra. No sóc pas com els jueus, que fan tants circumloquis. Espera, ¿com diuen els versos?

Alçà el cap, rumiant, després engegà tot engrescat:

*Tímid, salvatge i nu s'amagava
el Troglodita dins les cavernes;
el nòmada errabundejava pels camps
i els saquejava;
el caçador amb la seva llança i les seves fletxes
terrible, recorria els boscos;
¡ai dels naufragats, llançats per les onades
en aquelles platges inhòspites!*

1. *A l'alegria* (*A la joia*, en la traducció de Maragall, que és la que sol cantar-se a Catalunya). Però les quatre primeres estrofes que després cita no són d'aquesta oda, sinó d'un altre poema de Schiller, *Das Eleusische Fest* (*La festa d'Eleusis*), traducció russa de Jukovski; les dues darreres estrofes són les úniques de l'oda *A la joia*. (N. del T.)

*De les altures de l'Olimp
davalla una mare, Ceres, a la recerca
de Proserpina, raptada al seu amor;
el món es mostra en tot el seu horror:
Res d'asil, res d'ofrenes
presentades a la deessa.*

*Aquí, el culte dels déus
és ignorat, ¡res de temple!*

*Els fruits dels camps, els dolços raïms
no embelleixen cap festí;
només fumegen les restes de les víctimes
sobre els altars ensangonats.*

*I no importa on dirigeixi
Ceres la seva mirada trista;
pertot arreu albira
l'home en profunda humiliació.*

Un sanglot sacsejà el pit d'en Mítia; prengué l'Alioixa per la mà:

—Amic, amic, sí, en humiliació, ¡en profunda humiliació encara! L'home entoma damunt la terra un xàfec de mals. No pensis pas que sóc només un fantotxe, disfressat d'oficial, bo per beure i córrer de parranda en parranda. La humiliació, la profunda humiliació que és l'herència de l'home, vet aquí, germà, gairebé l'únic objecte del meu pensament. Déu em guardi de mentir i de fer el fatxenda. Penso en aquest home humiliat, perquè sóc jo mateix:

*Perquè l'home pugui sortir de l'abjecció
per la força de la seva ànima,
cal que pacti una aliança eterna
amb la mare antiga, la Terra.*

”Només, vet-ho aquí, ¿com pactar aquesta aliança eterna? Jo no fecundo pas la terra solcant les seves entranyes: ¿és que

m'hauria de fer mugic o pastor? Camino sense saber on vaig, cap a la llum radiosa o cap a la vergonya infecta. Aquesta és la desgràcia: ¡tot és enigma en aquest món! Quan jo vivia submergit en la més abjecta degradació (o sigui sempre), ¡jo llegia i rellegia aquests versos relatius a Ceres i la misèria de l'home! ¿És que han servit per esmenar-me? ¡I ca! Veuràs, sóc un Karamàzov. I quan rodolo pel precipici, rodolo de dret, amb el cap davant; m'agrada caure així, trobo bellesa en aquesta caiguda. I del fons de la vergonya entono un himne. Sóc un maleït, un vil, un degradat, però beso la vora de la túnica perquè en ella s'hi amaga el meu Déu; camino per la carretera del diable, però sóc el Teu fill, Senyor, i T'estimo, i sento l'alegria sense la qual el món no podria subsistir:

*L'alegria eterna revifa
l'ànima de la creació,
transmet la flama de la vida
per la força misteriosa dels gèrmens;
és ella qui fa créixer l'herba,
i transforma el caos en sols
escampats pels espais
i no sotmesos als astrònoms.*

*Tot allò que respira
beu l'alegria al pit de la bona Natura;
ella arrossega darrera seu éssers i pobles;
és ella qui ens ha donat
amics en l'adversitat,
el suc dels raïms, les corones de les Gràcies
i la sensualitat als insectes...
I l'àngel per comparèixer davant Déu.*

”Però prou versos. Deixa'm plorar. És una bajanada que fa riure tothom, fora de tu. A tu també t'espurnegen els ulls. Prou versos. Ara vull parlar-te dels “insectes”, d'aquells a qui Déu ha gratificat amb la sensualitat. Jo en sóc un, aquí on

me veus; aquest vers em va com anell al dit. Nosaltres els Karamàzov som tots així, pse; aquest insecte també viu dins teu, Lioixa, dins teu, ¡que ets un àngel! Viu dins teu i congria tempestes dins teu. Perquè la sensualitat és una tempesta, i fins alguna cosa pitjor. La bellesa és una cosa terrible i esgarrifosa. Terrible, perquè és indefinible, ningú no la pot definir, perquè Déu només ha creat enigmes. Els extrems es toquen, les contradiccions viuen aparellades. Sóc molt poc instruït, germà, però he pensat moltíssim en aquestes coses. ¡Quants misteris estaborneixen l'home! Penetra'ls i torna intacte. Així la bellesa. No puc suportar que un home de gran cor i d'alta intel·ligència comenci per l'ideal de la Madona i acabi amb el de Sodoma. Però el més esgarrifós és que, portant dins el seu cor l'ideal de Sodoma, no renegui el de la Madona; ¡que segueixi cremant per aquest com en els seus tendres anys d'innocència! No, l'esperit humà és ample, massa ample, jo l'encongiria. ¿Com diable un s'hi pot reconèixer? El cor troba bellesa fins en la vergonya, en l'ideal de Sodoma, que és el de la immensa majoria. ¿Coneixies tu aquest misteri? La bellesa no és només terrible, també és misteriosa. Aquí hi ha el duel entre el diable i Déu, el cor humà és el camp de batalla. Ara bé, cada u parla d'allò que el fa sofrir. Arribem, doncs, a la qüestió.

IV

CONFESSIÓ D'UN COR ARDENT, EN ANÈCDOTES

—Jo feia el tronera. El nostre pare deia no fa gaire que he gastat milers de rubles per seduir jovenetes. ¡Imaginació de porc! És una mentida, perquè les meves conquestes no m'han costat mai ni un xavo, almenys en un cert sentit. Per mi, el